

Zofia Ciechanowska

Nieznana recenzja przekładu "Fausta" Klingemanna (1819)

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej 20/1/4, 189-191

1923

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Boję się tylko czyli Giaur podejrzany przejdzie bez straty Dardanele naszej muzułmańskiej cenzury. Bandera dobroczynności może go cokolwiek ratować.

Bardzobym upraszał o rozkaz lepszego przepisanie rękopismu, bo ten jest bez znaków ortograficznych, bez odstępów koniecznych potrzebnych, co poezję Byrona, samą z siebie dość ciemną, ciemniejszą czyni. Pragnę szczególnie, ażeby odstępy wyraźnie i wszędzie oznaczone były, jak to jest w oryginale i w przekładach francuskich, bo wiele ułatwia zwrócenie uwagi na przejścia i zmiany uczuć. — Potrzebne są także przypiski samegoż Byrona.

Jeszcze raz proszę o wybaczenie mojej śmiałości i dziękuję za pamięć o słudze

d. 23 sierpnia 829.

JWielmożnemu Panu
najżyczliwszym i uniżonym
Brodziński.

Ostrowski, jako przybrany członek Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Warszawie, przedłożył swój przekład „Giaura“ na posiedzeniu grudniowym 1829 roku Wydziału nauk, w druku zaś wydał w roku następnym w Puławach. Było to pierwsze tłumaczenie wierszem, poprzednio, w r. 1828, ukazał się „Giaur“ prozą, w przekładzie Wandy Maleckiej; pracę Ostrowskiego osądziła krytyka pochlebnie, podnosząc jako jej zaletę liczne objaśnienia, jakie tłumacz dodał od siebie. W wydaniu niema wzmianki o współpracy Brodzińskiego, a wszak godzi się o tem zapamiętać.

Lwów.

Bronisław Gubrynowicz.

Nieznana recenzja przekładu „Fausta“ Klingemanna (1819).

Jedną z najslawniejszych w swoim czasie tragedyj, a właściwie „dram“ romantycznych „Fausta“ Klingemanna przyswoił literaturze polskiej w r. 1819 (Faust, tragedia w 5 aktach, przez A. Klingemanna, z niemieckiego wolnym wierszem tłumaczona. Warszawa, 1819) tłumacz bezimienny, najprawdopodobniej Edward Lubomirski. St. Wasylewski, omawiając twórczość Lubomirskiego (Pamiętnik literacki IX, Lwów, 1910, s. 219—230) pisze, że: „ani słowem nie edezwał się nikt o przekładzie „Fausta“, choć autor bardzo o krytykę, choćby najostrzejszą, prosił“, i przytacza jedynie późniejszą o lat parę wzmiankę Dmochowskiego w (artykule: „Rzut oka na obecny stan literatury polskiej“, umieszczonym w „Gazecie literackiej“, 1822, t. I, s. 3). A jednak istnieje, niezauważona — widać — przez Wasylewskiego, tego przekładu w „Tygodniku polskim“ Kicińskiego na r. 1820 (t. I, str. 213—216) współczesna recenzja¹⁾.

¹⁾ W roku poprzednim umieszczono w „Tygodniku polskim“ wzmiankę o „Fauście“ Klingemanna, granym wówczas w Wiedniu, jako nowość, przy czem fejletonista traktuje tę sztukę zlekka humorystycznie, pisząc: „Tragedja „Faust“ (Klingemanna) dowodzi, że już czart nie ma żadnej nad nami

Recenzent bezimienny podaje naprzód krótką treść tragedji, następnie wstępuje odrazu na stanowisko krytyczne, pisząc: „Tłumacz, przejęty uszanowaniem dla autora... wyraźnie oświadcza, iż to dzieło jest doskonałem, a rozbierając innych autorów, co również pisali o „Fauście“, nad wszystkich, a szczególnie nad Goethego przenosi Klingemanna“. Tu czyni autor recenzji zastrzeżenia. Najważniejszy zarzut, jaki stawia Klingemannowi jest ten, że „zrzucił pęta wszelkich przepisów dramatycznych“. Jednak nie sam ten fakt potępia recenzent — umiarkowany nowator — lecz to, że zrywając z tradycją, poeta niemiecki nie umiał zastąpić jej nowymi wartościami. „Zgadza się ja z autorem, — pisze — ...że powinniśmy raczej naśladować wolność Anglików i Niemców, niż skrupulatność Francuzów, lecz im obszerniejsze są środki, tem więcej żądać można w wykonaniu. Kto porzuci zwykłe prawidła, niezwykłemi pięknościami zastąpić je powinien. Tak uczynił Goethe. W swoim „Fauście“ wystawił nam istotę nadnaturalną, coś nieodgadnionego, zgoła dał nam takie wyobrazenie, jakie w owych ciemnych wiekach wzbudzać musiał ten sławny czarnoksiężnik“. Recenzent nie dostrzega jeszcze filozoficznej głębi „Fausta“. Z drugiej strony, choć nie umie tego wyrazić jasno, rozumie już ducha nowej literatury, rozumie konieczność prawdy artystycznej, bez względu na tendencję. Widać to z dalszych słów: „Klingemann chciał być może użyteczniejszym, starał się oddać niemylną karę zbrodni w nadzwyczajnym obrazie, starał się więc... jak najściślej zachować prawdopodobieństwo, lecz w tem właśnie, zdaje mi się, iż uchybił celu, bo, poddając naturalny bieg rzeczy wpływom nadprzyrodzonym, uczynił dzieło swoje mniej moralnem. Faust popchnięty jest w przepaść siłą, której się oprzeć nie może. Co za widok dla biednych ludzi!“ — A jednak z drugiej strony: „Wystawienie człowieka, wpadającego z jednego wykroczenia w drugie, żywe odmalowanie, jak ściśle zbrodnie wiążą się z sobą, jak próżnem jest ich liczenie lub odróżnianie, bo kto popełni jedną, już popełnił wszystkie; ta część sztuki jest prawdziwą jej zaletą, jest tryumfem autora“. Recenzent przechodzi tu z czysto artystycznej do psychologiczno etycznej oceny.

Dalej następuje krótka i powierzchowna charakterystyka osób, z odpowiedniami cytatami. Od stanowczego sądu o wartości dzieła Klingemanna uchyla się ostrożny recenzent, kończąc swe sprawozdanie słowami: „Mimo... okropności, sztuka przywiązuje do siebie i do końca utrzymuje uwagę. Z wielką trudnością przyszyłoby mi dać o niej zdanie, bo piękności oku-

władzy, inaczej musiałby żądać satysfakcji od p. Klingemanna za uszczerbek swego honoru. Mefistofeles Goethego jest tak grzeczny, jak tylko być może, ale tu wszędzie przebijają grube baśnie w tym przedmiocie między pospółstwem rozsiane“. („Tygodnik polski“, 1819, t. IV, s. 68, w artykule: „O teatrze“.)

pują w części uchybienia, ale jej naśladowania nikomu bym nie radził“. O przekładzie czytamy tylko: „Przekład z początku mniej gładki, prawie co scena jest piękniejszym, a jeżeli tłumacz, który sam mówi, jest poczynającym, we wszystkich dalszych dziełach w tym samym stosunku postępować będzie, literatura polska pokładać w nim winna wielkie nadzieje“. Sąd o przekładzie był zbyt łagodny, ale przepowiednia co do tłumacza wkrótce już zaczęła się sprawdzać, gdy przedwczesna śmierć przerwała rozwój jego talentu.

Szkoda, że recenzent, utalentowany widocznie literat, o szerszych horyzontach, nie wypowiedział swego zdania o ciekawej, niemal rewolucyjnej przedmowie Lubomirskiego do przekładu „Fausta“.

Zaznaczyć należy, że przytoczony — niestety przygodny tylko — sąd o „Fauście“ Goethego jest w Polsce jednym z pierwszych, a w każdym razie pierwszym bez zastrzeżeń pochwalnym sądem o tem, potępianem¹⁾ — nie tylko u nas — dziele. Słowa anonima: „Kto porzuci zwykłe prawidła, niezwykłymi pięknościami zastąpić je powinien. Tak uczynił Goethe“, zwracając uwagę swą niezwykłością, dowodzą bardziej niż przeciętnego, jak na owe czasy przynajmniej, rozumienia arcytworu Goethego.

Kraków.

Zofja Ciechanowska.

Niektóre źródła uwag Mickiewicza nad „Jagiellonidą“.

Z młodzieńczych rozpraw krytycznych Mickiewicza doczekała się już dawniej rozbioru szczegółowego rozprawa o „Jagiellonidzie“. Dokonał tego Piotr Chmielowski w dziele p. t. „Estetyka Mickiewicza“. Jakkolwiek praca Chmielowskiego jest bardzo sumienna, wymaga przecie rewizji. Nie tylko w szczegółach sądy Chmielowskiego są nietrafne, ale również ogólny stosunek Mickiewicza do źródeł nie występuje jasno.

W ostatecznych swych wynikach Chmielowski doszedł do wniosków, które nie zgadzały się z własnymi wyznaniem Mickiewicza. Osądzając w rozprawie „O krytykach i recenzen-

¹⁾ We Francji n. p. St.-Chamaud w „Anti-romantique“ (Paris, 1816), określa „Fausta“ Goethego, jako „un composé d horreurs humaines, de gaïtes diaboliques et de démence poétique“; A. Pichot w „Uwagach o Manfredzie“, 1822, powstaje na bezbożność i niemoralność „Fausta“; Chauvet jeszcze w r. 1828 pisze o „Fauście“: „Pour juger il faut comprendre et je déclare que les deux tiers de cette tragédie échappent a mon intelligence“ („Revue encyclop.“, 1828, t. XXXVII, s. 524). Sądy pochlebne, a przynajmniej nieuprzedzone (pomijając P. Stael) pojawiają się tam dopiero po r. 1820. — W innych krajach, jak we Włoszech, jest nielepiej. W Anglii prawdziwe zainteresowanie „Faustem“, co prawda odrazu bardzo silne, zaczęło się pod wpływem Carlyle'a dopiero po r. 1830.